

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

КОВАЛЬЧУК Алла Юріївна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового і банківського права Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

УДК 347.73:351.71

В статье рассмотрены теоретические основы обеспечения финансово-экономической безопасности. Обобщены разные позиции ученых относительно определения понятия «экономическая безопасность» и «финансовая безопасность». Осуществлено понятийно-категориальный анализ основных элементов финансово-экономической безопасности. Проведен анализ субъектов обеспечения финансово-экономической безопасности: их особенностей и направлений деятельности. Осуществлено ранжирование субъектов обеспечения финансово-экономической безопасности по степени эффективности. Представлена концепция финансово-экономической безопасности гражданского общества.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, субъекты обеспечения финансово-экономической безопасности, механизмы обеспечения финансово-экономической безопасности граждан.

Постановка проблеми

В умовах інтеграції нашої країни у світову глобальну економічну систему безпека громадян є ключовим об'єктом захисту прав і свобод на шляху до демократичного майбутнього. Беззаперечним та першочерговим завданням держави щодо громади є створення певного стану захищеності, який ми називаємо безпека. Таке формулювання закріплене в Конституції України, де встановлено, що «безпека визнається найвищою соціальною цінністю» [1, с.7].

Збільшення споживачьких потреб людства та обмеженість ресурсів споживання окреслюють проблему не тільки в соціальній, але й в економічній сфері. Тому серед загальних суспільних проблем фінансово-економічна безпека громадян постає як найактуальніший пріоритет не тільки держави, як головного суб'єкта забезпечення безпеки, а й усього українського народу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень

Серед багатьох дослідників проблеми фінансово-економічної безпеки існує думка, що безпека фінансова є елементом економічної безпеки. У свою чергу, комплексне переосмислення цих двох понять і лежить в основі об'єкта дослідження даної статті. А необхідність її забезпечення на рівні громадянського суспільства є ключовою потребою на шляху до вирішення проблем соціально-економічного розвитку співтовариства простих громадян.

Дослідник О. Дікарев вбачає в економічній безпеці поєднання економічних, політичних та правових умов, які можуть забезпечити довгострокове виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом [2]. О. Дікарев характеризує економічну безпеку з позиції підтримки об'єктів економічної безпеки певними ресурсами, які він називає економічними ресурсами. Враховуючи те, що світ, у якому ми живемо, складається із ресурсів, а володіння ними в

певному сенсі становить собою стан економічної безпеки, цілком доцільно прийняти таке визначення, проте ліквідність цих ресурсів, як можливість їх обміну в короткий термін, може бути стримуючим фактором для їх ефективного використання.

Ліквідність ресурсів, у свою чергу, регулює ринок, тому його також потрібно вважати складовою економічної безпеки. А якщо соціально-економічний устрій не ринковий, а плановий, то відповідно і розподілення цих ресурсів слід вважати рівномірним, тобто приблизно пропорційним між усіма учасниками соціально-економічного устрою. Як показує історія, у всі часи суспільство мало або планову, або ринкову модель соціально-економічного розвитку, змішану ж модель можна вважати ринковою, оскільки там також присутні ринкові відносини. Тому думка дослідника виокремлює його серед інших тим, що він представив економічну безпеку, як можливість користуватися ресурсами, які нас оточують, і мав на увазі саме економічну безпеку громадян, а не підприємств, держав чи глобальну світову економічну систему, яка стрімко намагається утвердитись як економічний суб'єкт.

Цікавим є визначення дослідника Ю. Владмирова, який також не оминув ресурси при трактуванні поняття економічна безпека. Воно звучить наступним чином: «Економічна безпека – це найважливіша якісна характеристика економічної системи, що визначає: її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів» [3]. Таке формулювання економічної безпеки виглядає більш комплексним, оскільки воно включає в себе реалізацію державних інтересів та підтримку життєдіяльності населення. Визначення відображає сутність поняття, але не завжди інтереси держави відповідають інтересам громадян (тоталітарні режими; незаконне захоплення влади; неадекватна демократія) і не завжди підтримка життєдіяльності є запорукою справедливого розподілу ресурсів. Якщо така підтримка життєдіяльності ототожнюється з підтримкою соціального економічного рівня переважної

кількості населення країни на межі виживання, то з таким трактуванням економічної безпеки складно погодитись. А в цілому воно має місце в науковому середовищі.

Економічна безпека, на думку Кузьменка В. В., представляє собою стан економіки, який забезпечує спроможність системи протистояти негативним впливам із зовнішнього середовища [4]. Бачення науковця окреслює сутність визначеного ним поняття, проте негативні впливи можуть бути не тільки зовнішніми, але й внутрішніми. Тому визначення економічної безпеки, з погляду на розуміння цього поняття В. Кузьменком, може бути представлено як дискусійне. Чого не можна сказати про запропоноване поняття економічної безпеки Д. Квашуком, П. Пригуновим та І. Вінником, які характеризують економічну безпеку як «стан захищеності від загроз, ризиків та небезпек в умовах створення додаткових можливостей для отримання прибутку» [5].

Стан захищеності, беззаперечно, найбільш підходить для трактування цього терміну, оскільки завжди у процесі соціально-економічних відносин є певні небезпеки. Абсолютну ж захищеність може дати тільки Бог.

Можливості отримання прибутку також не безрозмірні. Якщо розглядати економічну безпеку в контексті невикористаних можливостей, то можна сказати, що в умовах обмежених можливостей їх невикористання також становить загрозу. Тому найбільш придатним для розуміння економічної безпеки можна вважати визначення саме цих науковців.

Отже, економічна безпека, з погляду на її формулювання в науковому середовищі, постає перед нами як стан захищеності, який обумовлений необхідністю вчасно використовувати можливості для отримання прибутку, в основі якого лежать принципи розподілення ресурсів на всіх рівнях соціально-економічних відносин.

Дослідники фінансової безпеки майже ототожнюють це поняття з економічною безпекою, відмінність між ними лише на рівні об'єктів безпеки. Так, економічна безпека охоплює всі сфери соціально-економічних відносин, а фінансова безпека лише ті,

які характеризують фінансовий стан економічних суб'єктів. Дослідники Шлемко В. Т. та Бінько І. Ф. характеризують фінансову безпеку як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання» [6].

Саме ж поняття фінансово-економічної безпеки можна вважати таким, що характеризує деталізовано всі сфери економічної діяльності незалежно від того, до якого типу середовища його застосовують. Якщо це фінансовий стан державної політики, направленої на валютно-кредитну складову, його можна віднести до фінансово-економічної безпеки. Якщо це стан промислової безпеки країни, що окреслює потенціал промисловості, як економічну складову внутрішньої політики держави, його також можна віднести до фінансово-економічної безпеки. І навіть стан сімейного достатку громадян можна охарактеризувати як рівень фінансово-економічної безпеки.

Об'єктами дослідження в процесі забезпечення фінансово-економічної безпеки виступають економічні ризики. Їх особливості і характер реалізації в літературі висвітлено достатньо чітко, а ступінь наукової розробки цієї проблеми досить високий. Загальна думка науковців формує уявлення про ризики, як певну ймовірність настання негативної події [7, 8, 9, 10, 11].

Елементами економічної безпеки на макрорівні можна вважати ряд визначених міністерством економіки сфер діяльності, які характеризують економіку країни в цілому. Згідно з наказом № 1277 від 29 жовтня 2013 року Міністерства економіки України затверджено методичку розрахунку рівня економічної безпеки держави, де представлено основні складові економічної безпеки.

На мікрорівні економічна безпека підприємства також має високий ступінь наукової розробки. Їх детально досліджували наступні вчені: Д. Квашук [6], В. Захожай [12], О. Фещенко [13], П. Пригунов [14], та ін.

Цікавим є той факт, що економічну безпеку простих громадян, пересічних українців, найманих робітників, які займають переважну більшість у загальній структурі населення України, ніхто по сьогоднішній день так і не досліджує. Більше того, саме громадяни України і формують структуру влади шляхом голосування і таким чином є суб'єктами економічної безпеки держави.

Тому можна розглядати громадян з різних сторін. З одного боку, громадяни є об'єктом економічної безпеки держави, а з іншого, ті ж громадяни час від часу змінюють влади, змінюють устрій в державах, тобто мають доступ до управління державними процесами, що характерно для суб'єктів забезпечення безпеки.

Не вирішена раніше частина загальної проблеми

У сучасних умовах основна сфера наукових розробок стосовно суб'єктів економічної безпеки лежить у площині підприємницької діяльності та державної економічної політики. Проте переважною частиною суб'єктів економічної безпеки є громадяни України. Тому постає потреба в розробці теоретичної бази саме для цієї категорії. Більше того, мало враховано уваги механізмам забезпечення економічної безпеки громадян як об'єктам економічної безпеки. У кризових для країни умовах є необхідність створення концепції економічної безпеки громадян, що базується на принципах автономності суспільства та незалежності від провладних механізмів управління державою, що дасть можливість громадянам власноруч забезпечувати свої економічні інтереси.

Метою статті є визначення сутності економічної безпеки та її елементів. Забезпечення на науково-теоретичному рівні спеціальної бази для створення нового виду суб'єктів економічної безпеки, в основі якого лежить «концепція економічної безпеки простих громадян».

Виклад основного матеріалу дослідження

Виходячи із дослідженого, в результаті аналізу теоретичних основ економічної безпеки можна побудувати ієрархію її рівнів: рівень економічної безпеки глобальної світової системи; рівень економічної безпеки держави; рівень економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності; рівень економічної безпеки найманого робітника.

Широкий ступінь визначеності мають перших три рівні. Останній знаходиться у стадії початкового вивчення і наразі є вкрай актуальним.

Деякі вчені намагаються досліджувати економічну безпеку фізичних осіб у світлі сучасних викликів. Так, наприклад, дослідник В. Залізко представив широкому загалу свій погляд на перспективи розвитку сільських територій дрібними сільськими господарствами, а також окреслив шляхи виходу із проблем збільшення обсягів реалізації сільськогосподарської продукції [15].

Науковці окреслюють перспективи розвитку дрібних господарств як шлях до вирішення проблеми продовольчих криз у світі. Е. Калюжний виокремлює економічну безпеку особистості як окремий стан захищеності громадян [16]. Оскільки наукова розробка хоча й незначна, але присутня в літературі, є гостра необхідність її продовжити.

Основним напрямом у процесі формування теоретико-методичної бази можна вважати ряд основних визначень стосовно загальнонаукового розуміння понять, які характеризують громадян як суб'єктів фінансово-економічної безпеки. Так, ключовими поняттями можна вважати наступні: «Громадянські суб'єкти забезпечення економічної безпеки»; «Об'єкти економічної безпеки громадян»; «Концепція економічної безпеки громадян»; «Інструменти забезпечення економічної безпеки громадян»; «Методи забезпечення економічної безпеки громадян».

Громадянськими суб'єктами економічної безпеки можна вважати представників суспільства, що мають пряму зацікавленість у забезпеченні власних економічних інтересів.

До об'єктів економічної безпеки простих громадян можна віднести ключові сфери забезпечення їх життєдіяльності: трудову сферу; сферу медицини; освітянську сферу; продовольчу сферу; матеріально-технічну сферу; побутову сферу; наукову сферу; культурну сферу.

Концепція економічної безпеки громадянського суспільства повинна включати в себе основні засоби забезпечення безпеки громадян, серед них основними є: організаційні засоби, що забезпечують організацію взаємодії між громадянськими суб'єктами забезпечення економічної безпеки, державними структурами, міжнародними організаціями та ін.; матеріально-технічні засоби, які мають бути направлені на забезпечення потреб громадянського суспільства в процесі реалізації економічних інтересів громади; нормативно-правові заходи, направлені на правове врегулювання діяльності громадян, як суб'єктів економічної безпеки суспільства; інформаційно-аналітичні засоби, необхідність яких обумовлена інформаційним забезпеченням суб'єктів економічної безпеки громадськості.

Аналогічні концепції вже існують, проте їх реалізація є лише в проєкті.

Так, наприклад, пропозиції стосовно нормативно-правового забезпечення економічної безпеки громадянства представлені у статті Андрія Корната «Нормативно-правове забезпечення залучення населення до вирішення проблем територіальної громади», де окреслено правові основи активізації діяльності територіальних громад. У даній статті представлені шляхи систематизації нормативно-правових актів щодо активізації діяльності територіальних громад. Запропоновані розробки локальних нормативних законодавчих положень щодо реалізації механізмів громадської участі в суспільному житті [17].

Хоча й на нормативно-правовому рівні існує ряд механізмів реалізації проєкту залучення громадян до управління безпекою на місцях [18, 19, 20, 21, 22], проте вони не завжди ефективні, оскільки ступінь їх виконання в багатьох випадках є лише приводом для звітування уряду перед їхніми виборцями.

Висновок

Фінансово-економічна безпека представляє собою стан захищеності від загроз ризиків та небезпек. Її основу складають два компоненти – економічна безпека та фінансова безпека. В науковому середовищі, а також на нормативно-правовому рівні визначено ряд основних складових фінансово-економічної безпеки, які представляють собою ключові сфери діяльності на всіх рівнях економіки.

Ризики як об'єкт дослідження фінансово-економічної безпеки характеризують певну ймовірність настання негативних подій. Серед суб'єктів економічної безпеки, до яких віднесено державу, міжнародні організації, світове співтовариство, підприємства та ін., громадянські спільноти як суб'єкт економічної безпеки не представлені. Це спостерігається як на науковому, так і на нормативно-правовому рівні. Запропоновано ряд понять, які характеризують громадян як суб'єктів фінансово-економічної безпеки. Представлено до розгляду основні об'єкти економічної безпеки громадян. Дістала подальший розвиток «концепція економічної безпеки простих громадян» як ефективний механізм забезпечення їх економічних інтересів.

Література

1. Конституція України – основа реформування суспільства. – Х.: Право, 1996. – 96 с.
2. Дікарев О. В. Деякі проблеми теорії та практики економічної безпеки України / О. В. Дікарев // Регіональні студії. – Вип. 1. – С. 34–38
3. Владимиров Ю. И. Внешнеэкономический аспект экономической безопасности Российской Федерации / Ю. И. Владимиров, А. С. Павлов // Безопасность. – 1994. – № 3. – С. 60–65.
4. Кузьменко В. В. Держава як інститут економічної безпеки / В. В. Кузьменко // Науч. тр. ДонНТУ. Серия экономическая. – 2004. – Вып. 69. – С. 136–142
5. Вінник І. Ю., Квашук Д. М., Пригунов П. Я. Оцінка рівня економічної безпеки виробничих підприємств шляхом здійснення її інформаційно-аналітичного

забезпечення (на матеріалах машинобудівних підприємств військово-промислового комплексу) / І. Ю. Вінник, Д. М. Квашук, П. Я. Пригунов / Монографія: під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Гнилицької. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2015. – 282 с.

6. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

7. Балабанов И. Т. / Риск-менеджмент – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.

8. Бланк И. О. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.

9. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. – К.: КТН, 2009. – 631 с.

10. Стоянова Е. С., Штерн М. Г. Финансовый менеджмент для практиков: крат. курс. – М.: Перспектива, 1998. – 238 с.

11. Яницкий О. Н. / Экологическое движение в России. Критический анализ. – М.: Ин-т социол. РАН, 1996

12. Головач А. В. та ін. Фінансова статистика (з основами теорії статистики): навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач, Г. Ф. Шепітко. — К.: МАУП, 2002. — 224 с.

13. О. Л. Фещенко, Н. В. Каменева Методика оцінки еколого-економічної безпеки на рівні підприємства / Ефективна економіка № 11, 2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4802>

14. Психологічні особливості рольової поведінки менеджера з безпеки підприємства (на матеріалах служб безпеки недержавних структур) [Текст]: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 / П. Я. Пригунов; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 20 с.

15. Залізко В. Д. Економічна безпека сільських територій: сутність поняття, структура, функції / В. Д. Залізко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2013. – Вип. 1. – С. 49-56. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2013_1_8

16. Безопасность жизнедеятельности: учебное пособие / авт.-сост. Е.А. Калужный, С. В. Михайлова, С. Г. Напреев, В. Ю. Маслова. АГПИ. – Арзамас: АГПИ, 2012. – 316 с.

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто теоретичні основи забезпечення фінансово-економічної безпеки. Узагальнено наукові позиції стосовно визначення поняття «економічна безпека» та «фінансова безпека». Здійснено понятійно-категорійний аналіз основних елементів фінансово-економічної безпеки. Проведено аналіз суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки: їх особливості та напрями діяльності. Здійснено ранжування суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки. Представлено концепцію фінансово-економічної безпеки громадянського суспільства.

Ключові слова: Економічна безпека, фінансова безпека, суб'єкти забезпечення фінансово-економічної безпеки, механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки, громадяни.

SUMMARY

In the article the theoretical foundations of the financial and economic security. Overview different opinions of scientists concerning the definition of "economic security" and "financial security." Done conceptual and categorical analysis of the main elements of the financial and economic security. Analysis of providing financial and economic security, their features and activities. Done ranking of providing financial and economic security for the degree of efficiency. Presented concept of financial and economic security of civil society.

Keywords: Economic security, financial security, entities providing economic and financial security mechanisms to ensure the financial and economic security of citizens.

17. Корнат Андрій Нормативно-правове забезпечення залучення населення до вирішення проблем територіальної громади /- А. Корнат // Державне управління та місцеве самоврядування. – 04 / 2011 . – Вип. 2 (9) . – С. 263 – 271.

18. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 // Офіційний вісник України – 2012. – № 26. – Ст. 966.

19. Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 3 липня 1991 року № 1286-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 33. – Ст. 443.

20. Про прийняття за основу проекту Закону України про місцевий референдум: Постанова Верховної Ради України від 19 квітня 2011 року № 3241-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3241-17>

21. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 // Офіційний вісник України – 2010. – № 84 – С. 36

22. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету міністрів України від 5 листопада 2008 р. №976 // Офіційний вісник України. – 2008 . – № 86. – С. 100.